

Bölüm 72

TİNSEL BİLİMLERİN YÖNTEMİ OLARAK HERMENEUTİĞİN TARİHSEL SEYRİ VE POZİTİVİST ANLAYIŞIN NEDEN OLDUĞU YÖNTEMSEL KRİZ

Alper Bilgehan YARDIMCI¹

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü,
alperyardimci@pau.edu.tr

Giriş

Hermeneutik tarihsel süreç içerisinde hukuk, teoloji, tarih, sanat ve felsefe gibi çeşitli alanlarda farklı şekillerde tanımlanmış ve kullanılmış bir kavramdır. Bu doğrultuda, hermeneutiğin tam olarak belirlenebilmesi amacıyla, hermeneutik kelimesinin kökenine ve bu disiplinin tarihine mümkün olduğunca öz bir şekilde bakma gereksinimi ortaya çıkmaktadır. Çünkü hermeneutik disiplini tek bir perspektiften değerlendirmek, onun temel gerçekliğini anlamamıza engel olacak çarpıtmaların gün yüzüne çıkmasına sebep olabilir. Genel anlamda bir ifadenin, anlamın, metnin ya da sanat eserinin belirli bir çerçeve içerisinde yorumlanması olarak değerlendirilen hermeneutik, felsefe açısından varlığın oluş tarzı, sosyoloji açısından metodolojik problemlere yönelik bir çözüm, dini açıdan ise anlaşılması güç metinlerin anlamını gün yüzüne çıkaran yorum kuralları bütünü olarak tanımlanabilir (Audi, 1999: 377). Webster'in Uluslararası İngilizce sözlüğünde hermeneutik kavramı genel ifadesiyle yorumlama ve açıklamanın metodolojik ilkelerinin soruşturulması olarak tanımlanmakta iken, daha özel anlamda ise İncil'in çevirisinin yapılabilmesi için belirlenen genel prensiplerin incelenmesi olarak belirtilmiştir (Gove, 1971: 1059).

Bu çalışmada, Auguste Comte'un öncülük ettiği pozitivist anlayışın öne sürdüğü ve desteklediği doğa bilimci yöntemin ve pozitivist tarih anlayışının, insanı ve yaşantısını doğru bir kavrayışla değerlendirme noktasında etkili olamadığı vurgulanacaktır. Pozitivist düşünce doğa bilimlerinin elde etmiş olduğu başarı ve kazanımlardan yola çıkarak dönemin bilim anlayışı konusunda belirleyici olmakla birlikte, ön plana çıkardığı bilimsellik modelinin ya da kriterinin bir sonucu olarak tinsel bilimlerin ya da beşerî bilimlerin doğasına uygun olmayan yöntemleri benimsemesi hususunda belirleyici bir unsur olmuştur. Böylece, doğa bilimleri söz sahibi olmadığı bir alan içerisinde parlatılarak, bilimsellik statüsü kazanabilme kaygısıyla tinsel bilimleri yöntemsel bir kriz içerisine sürüklemiştir. Bu çerçevede, hermeneutiğin zaman içerisindeki dönüşümünün zirve noktasında yer alan düşünürlerden biri olan Wilhelm Dilthey'in tinsel bilimleri yöntemsel açıdan karşı karşıya kaldıkları kriz durumundan çıkarmak amacıyla ileri sürdüğü hermeneutik yöntemle ilişkin savlarını, hermeneutiğin tarihsel süreç içerisindeki kazanımlarından yola çıkarak tartışmak gerekmektedir.

Hermeneutiğin Kısa Tarihi

Tarihsel açıdan, başlangıçta, anlaşılmaz olanı anlaşılır hale getirme çabası olarak Antik Yunanistan'da karşımıza çıkan hermeneutik kavramı etimolojik açıdan incelendiğinde 'yorumlamak' olarak dilimize çevrilebilecek, 'hermeneuein' fiilinden ve yorum anlamına gelen 'hermeneia'

isminden türetilmiştir² (Beekes, 2009). Bununla birlikte, yüklem ‘hermeneuein’ ve isim ‘hermeneia’ kelimelerinin Yunan tanrısı olan Hermes’in adından da türetildiği söylenmektedir. Yunan mitolojisine göre, Hermes’in görevlerinden bir tanesi tanrılar ile insanlar arasındaki iletişimi sağlamaktır (Palmer, 2001: 2-4). Hermes insan kavrayışının ötesinde yer alan tanrıların ileti ve mesajlarını insan zekâsının kavrayabileceği bir forma dönüştürmekte ve tanrıların mesajını insanların anlayabileceği şekilde yorumlayıp onlara aktarmaktadır (Palmer, 1969: 13). Burada Hermes’in önemi edindiği mesajları herhangi bir müdahalede bulunmadan insanlara aktarmasından değil, tam tersine yorumlama sanatını icra ederek, diğer bir deyişle mesajları insanların anlayabileceği bir şekilde yorumlayarak onlara iletmesinden kaynaklanmaktadır. Bu şekilde Hermes tanrılar ile insanlar arasındaki iletişim ve dengenin sağlanması konusunda önemli bir faaliyeti yerine getirmektedir (Gadamer, 2008: 13).

Hermeneutik kelimesinin etimolojisinden hareketle kavramın tespit edilen eski kullanımları, teoloji ve edebiyatta yorum yapmanın doğasına şaşırtıcı bir şekilde ışık tutar ve mevcut bağlamda modern yorumculuğun anlaşılmasında değerli bir başlangıç noktası olarak hizmet eder. Bu doğrultuda tarihsel süreci takip ettiğimizde, Orta Çağ içerisinde Hristiyan dünyasında hermeneutik, dini metinlerin yorumlanması amacıyla bir yöntem olarak sıklıkla kullanılmıştır. Hristiyan düşüncesine göre, İncil’in sadece düz anlamıyla anlaşılmaya çalışılması yeterli değildir. İncil yüzeysel bir okuma ile anlaşılabilir. Kutsal metin yan ve gizli anlamlara da sahiptir. Bu gizli anlamların ortaya çıkarılabilmesi ve elde edilen bilgilerin yorumlanması ise ancak hermeneutik yöntem ile mümkün gözükmektedir. Çünkü tanrının sözlerini aktaran bir metnin ilk görünüşte ulaşılan anlamı, o metnin gerçek anlamı olarak kabul edilemez. İncil’in detaylarını keşfetmek ve daha ayrıntılı bir kavrayışa erişmek için gereken araç Orta Çağ düşüncesinde hermeneutik olarak değerlendirilmiş ve böylece hermeneutiğe hakikate ulaşma ve onun bilgisini elde etme noktasında önemli bir rol verilmiştir (Palmer, 1969: 36).

Reform hareketleri ve aydınlanma düşüncesi ile birlikte yorum ve hermeneutik arasında bir ayrım gidilmektedir. Bu süreç içerisinde hermeneutik, metinde var olan gerçek anlamın gün yüzüne çıkarılması amacıyla takip edilmesi gereken bir kurallar bütünü olarak ele alınmaktadır. Yorumdan ziyade bir yorum kuralı olarak değerlendirilmeye başlanan hermeneutik, aydınlanma düşüncesinin etkinlik kazanması ve felsefi bir yöneliş neticesinde ‘anlam’ın kendisine yönlendirilmiştir. Daha yaygın bir ifadeyle, hermeneutik anlama öğretisi olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır. Bu yönelimlerin etkin olmaya başladığı dönem içerisinde karşımıza

2 Hermeneuein ve hermeneia kelimelerinin çeşitli kullanımları Aristoteles’in VI kitaptan oluşan Organon eserinin II. kitabı olan Peri Hermeneias’ta (Yorum Üzerine) isim haliyle kullanılmıştır.

çıkan düşünürlerden ilki Alman filozof ve filolog Georg Anton Friedrich Ast'tır. Hermeneutiğe farklı bir yorum getiren Friedrich Ast, hermeneutiği metin içerisindeki ruhsal anlamı ortaya çıkaran bir kuram olarak değerlendirmektedir (Ricoeur, 1977: 182). Ast'a (1990: 46) göre, bir eserde bütününe sahip olduğu düşünce bireysel öğeler içerisine de sirayet etmektedir. Bu nedenden dolayı, bireysel öğelerin anlaşılabilmesi için metnin genel bağlamından çıkmadan, bu öğelerin bütünden hareketle anlaşılması ve öğrenilmesi gerekmektedir. Ast (1990: 47) bu noktada parça ile bütün arasındaki uyumun varlığına dikkat çeker. Ast'ın değerlendirmesine göre, hermeneutiğin gayesi, metin ve metin içindeki bireyselliklerin uyumunu ortaya koymak ve bu uyum düşüncesiyle metni bağlı bulunduğu çağın genel ruhuyla ilişkilendirerek anlama ve açıklığa kavuşturmak olmaktadır. 'Hermeneutik Döngü' (*Hermeneutical Circle*) olarak tanımlanan bu argüman ilk olarak Friedrich Ast ve Friedrich Schleiermacher tarafından açık bir şekilde ifade edilmiştir. Hermeneutik döngü parça ve bütün arasındaki diyalektik ilişkiye dikkat çekerek, kültürel temaların ve metinlerin anlamının ortaya konulmasına olanak sağlamaktadır. Bireysel bir ifadenin anlamının metni oluşturan bütün ifadelerin ileriye dönük ve varsayımsal anlamından yola çıkılarak kazanılması ve karşıt şekilde bütün ifadelerin anlamının da yalnızca belirli ve spesifik kelimelere başvurulmuş elde edilmesi hermeneutik döngüye yönelik bir örnek oluşturmaktadır (Espín & Nickoloff, 2007: 552).

Friedrich Ast bir eserin ya da metnin ruhsal anlamını ortaya çıkarma kuramı olarak değerlendirdiği hermeneutik disiplini içerisinde, üzerinde çalışılan metnin arzu edilen gerçek anlamına erişebilmek için metnin yazılmış olduğu döneminin genel rasyonelitesine uygun olarak tarihsel ve dilsel açıdan olmak üzere farklı biçimlerde ele alınması gerektiğini vurgular. Açıklayacak olursak, Friedrich Ast, okurun bir metni analiz edip anlamaya çalışırken metnin yazarının yaşamış olduğu çağın tarihsel koşullarını ve dönemin ruhunu da göz önünde bulundurması gerektiğini ifade eder (Mueller-Vollmer, 1988). Ayrıca, bir metnin tam olarak anlaşılabilmesi için hermeneutik yapan kişinin belli bir entelektüel birikime de sahip olması beklenmektedir. Aksi takdirde, yazılan metinde aktarılmak istenen anlam eksik kalacaktır. Metnin gerçek anlamına ulaşmak amacıyla Ast'ın ileri sürmüş olduğu koşulları, bilim tarihinden bir örnekle pekiştirmek mümkündür. Bu noktada karşımıza çıkan düşünür hem bilim felsefesini hem de bilim tarihini tek bir potada eritip değerlendiren Thomas Kuhn olmaktadır. Kuhn, eski bilimsel metinleri okuyup anlamaya çalıştığında, bu metinlerin kendisi için çok fazla bir anlam ifade etmediğini fark etmiştir. Ancak o bu anlam eksikliğini metinlerin yanıltıcı görüşler barındırmasına bağlamamıştır. Kuhn'a (1970) göre sorun, güncel paradigmadan etkilenen modern bilim insanlarının, eski metinlerdeki bilgileri yanlış okumaları ya

da yanlış çevirmelerinden kaynaklanmaktadır. Kuhn bu düşüncesini eşölçülemezlik kavramı ile açıklamaktadır. Ona (1970) göre, bilimsel kuramlar farklı kuramsal çerçevelere bağlı olarak değerlendirildiğinden iki farklı paradigmaya ait kuramlar arasında yöntemsel, anlamsal ve dilsel açıdan ortak bir ölçüm temin edilememektedir. Bu nedenle, kelimelerin anlamları ve kullanımları ait oldukları kuramsal çerçeveye bağlı olarak farklılık göstermektedir. Örneğin, Newton'un kütle kavramına yüklediği anlam ile Einstein'ın kütle kavramına atfetmiş olduğu anlam arasında farklılıklar vardır³. "*Einstein'ın kavramlarının fiziksel göndermeleri, hiçbir şekilde aynı ismi taşıyan Newtoncu kavramlarla aynı değildir. Newton'da kütle kavramı korunurken, Einstein'da kütle kavramı enerji ile değiştirilebilir*" (Kuhn, 1970: 102). Bu bakımdan, Newton'un ve Einstein'ın metinlerini okumayan, tarihsel ve dilsel anlamda analiz yapmayan bir kişinin, onların eserlerinde vurguladığı gerçek anlamı yakalaması ve metni doğru bir şekilde değerlendirmesi mümkün olmayacaktır. Görüldüğü üzere, Ast'ın hermeneutiğe ilişkin düşüncelerini ön plana çıkararak nokta aslında onun anlama sürecini yeniden meydana getirme süreci olarak değerlendirmesi ile ilgilidir. Ast'ın (1990) anlamayı yaratıcı bir süreç olarak değerlendirmesi dolayısıyla çalışılan eserin yorumuna ilişkin ortaya çıkan sorunun, yaratıcılık ve bilgi bağlamında değerlendirilerek açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Şu ana kadar anlatılanlardan yola çıktığımızda hermeneutiğin tarihsel süreç içerisinde değişerek ve aynı zamanda dönüşerek bir ilerleme kaydettiğini görebiliriz. Hermeneutiğin bu dönüşümünün zirve noktasında ise Friedrich Schleiermacher ve Wilhelm Dilthey gibi filozoflar yer almaktadır. Bu filozoflar önceki dönemlerden elde edilen kazanımların üzerine koyarak hermeneutiğin günümüzde kabul gören anlamına yönelik temel görüşleri ortaya koymuşlardır. Özellikle Friedrich Ast'ın hermeneutiğe yönelik ileri sürmüş olduğu argümanlar Schleiermacher'in görüşlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur. Schleiermacher hermeneutiğin alanını Antik Çağ ve metinler ile sınırlandırmamaktadır. O (1990: 98) hermeneutiğin alanını genişleterek istisnai durumlar dışında hermeneutik disiplinin her durumda ve ortamda yapılabileceğini ifade etmekte ve hermeneutiğin gerçekleştirilebilmesi için takip edilmesi gereken kuralları evrensel bir düzleme oturtmaktadır. Böylece, Schleiermacher'e göre, hermeneutik evrensel bir karaktere sahip olmakta ve dolayısıyla hermeneutiğin kuralları her yerde aynı olmaktadır.

Schleiermacher'in hermeneutik ile ilgili görüşlerini daha da ayrıntılı bir şekilde incelediğimizde onun hermeneutiği bir anlama sanatı ola-

3 Newton'da kütle kuvvetin hızı bölümü olarak, ($m = F/a$) şeklinde sembolize edilirken, Einstein'da kütle enerjinin ışık hızının karesine bölünmesine denk gelmekte ve $m = E/c^2$ olarak formüle edilmektedir.

rak değerlendirdiğini görürüz (Ormiston ve Schrift, 1990). Schleiermacher (1990) bir okuyucunun her zaman karşısındaki yazarı yanlış anlama ihtimalinin olduğunu vurgulamaktadır, ancak belirlenen kuralların takip edilmesi neticesinde bu yanlış anlaşılabilirlik durumu ortadan kalkabilir. Hatta bu durum, okuyucunun eseri yazarından daha iyi anlayabilmesine bile yol açabilmektedir. Schleiermacher bu yaklaşımı ile metni anlamak veya yorumlamak isteyen kişinin yerine getirmesi gereken bir dizi ön koşul belirler: Bir metnin yorumlanmasından önce ilk olarak okuyucunun yapması gereken şey, Friedrich Ast'ta da olduğu gibi, eserin yazarının sosyal ve tarihsel çevresi hakkında arka plan bilgisine sahip olmaktır. Bu bilginin ardından, okuyucunun yorumlama yapabilmek amacıyla metnin konusunu ve ana hatlarını ortaya çıkarması gerekmekte ve ardından konunun tam olarak belirlenebilmesi amacıyla karşılaştırmalı olarak eserin bölümleri arasındaki uyumluluk takip edilmelidir. Bu ön koşulların yerine getirilmesinden elde edilen çıkarım şudur: *“Bir şey yaratan sanatçı, yarattığı şeyin donanımlı yorumcusu değildir. Bir yorumcu olarak o, eserin yalnızca alıcıları durumundaki kişiler üzerinde hiçbir otomatik otoriteye sahip olmaz. O kendi eseri hakkında düşündüğü ölçüde eserin okuyucusudur. Okuyucu olarak kendi eserine yüklediği anlam standart oluşturamaz”* (Gadamer, 2008: 267). Böylece, Schleiermacher okuyucuya metin üzerinde bir esneklik tanımakta, ona eser üzerinde söz hakkı vermekte ve eser karşısında yazardan ayrı olarak okuyucuya katkıda bulunabileceği bir alan tanımaktadır. Diğer bir deyişle, konular ve ilişkiler tersine çevriler edilgen durumda bulunan okuyucu, etkin bir duruma geçmektedir. Bu durumun sonucu olarak Schleiermacher (1998), okuyucuyu hakikatin eserin içerisinde bir yerlerde bulunduğu konusunda motive etmektedir. Eserde yer alan bu hakikati tespit edip gün yüzüne çıkarmak için kullanılacak araçta hermeneutiğin kendisi olmaktadır. Schleiermacher'de hermeneutik bir hizmetkâr görevini yerine getirir ve sadece şeylerin incelenmesine tabi bir şey olarak kalır (Öztürk, 2011: 155).

Dilthey'in Tinsel Bilimine karşı Comte'un Sosyal Bilimi

Görüldüğü üzere Hermeneutiğe zaman içerisinde kutsal metinleri inceleme, dilsel anlayışın bir bilimi ya da metinlerdeki asıl anlamı ortaya çıkarma gibi farklı işlevler yüklenmiştir. Wilhelm Dilthey ile beraber Hermeneutiğin tarihsel yolculuğu tinsel bilimlerin bir yöntemi olarak kullanılması noktasında yeni bir seyir izlemektedir. Wilhelm Dilthey, Schleiermacher'ın hakikatin ortaya çıkarılmasına yönelik düşüncelerini, evrensel ve insan hayatına ilişkin hakikatlerin hermeneutik bağlamda gün yüzüne çıkarılması doğrultusunda bir yöntem olarak ele alıp değerlendirmektedir. Hermeneutiğin tarihsel dönüşümü Dilthey'in bu düşüncesi ile bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Dilthey hermeneutiğin tarihsel süreç içerisindeki kazanımlarından yola çıkarak, tinsel bilimlerinin yöntemi olarak hermeneuti-

ğın kullanılabilceğini düşünmektedir.

Dilthey'in tinsel bilimlerin yöntemi olarak hermeneutik disiplinini kabul etmesi pozitivist bilim ve tarih anlayışına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü, pozitivist düşünce indirgemeci bir yaklaşımla gerçeğe ilişkin olan her şeyi tek bir gerçekliğe yani doğanın unsurlarına indirgeyerek değerlendirmekte ve bu durumun bir sonucu olarak tarih disiplinini doğal gerçekliğin bir tezahürü olarak ele almaktadır. Bu nedenle pozitivist anlayış doğa ile tarih arasında özce bir fark olmadığını ve tarihsel gerçekliğin insan doğasının yasaları ile açıklanabileceğini kabul etmektedir. Bu kabul pozitivistleri, doğa bilimlerinin yöntemi ile tarihsel sürecin öznesi olan insanın ve yaşamının ele alınmasının mümkün olduğu düşüncesine sevk etmiştir.

Bu düşüncenin temelleri on yedinci yüzyılda Rönesans'ın ortaya koyduğu parçalı ve dağınık halde bulunan düşüncelerin sistematik ve bütüncül bir anlayış içerisinde değerlendirilmeye başlanması ile atılmıştır. Bu dönem içerisinde var olan hâkim düşünce doğanın yapısının matematiksel açıdan kavranabileceği düşüncesidir. Bir bilim alanının gelişebilmesi için her şeyden önce bu alanın belirli bir yöntemle sahip olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Bu yöntemde sistemli bir şekilde kullanılması zorunluluğu vardır. Rönesans'ın ilk dönemlerinde deney ve gözlem denince doğa plansız bir şekilde ele alınmaktaydı. Ancak elde edilen belirli başarılarla sistemsiz olan bu yöntemler belli aşamalar kaydetmişlerdir. Özellikle, Kopernik'in astronomi sistemi ve Galileo'nun mekaniği deney ve gözleme duyulan güveni arttırmıştır. Bu güven sonucunda doğa ile akıl, nesne ile zihin arasında bir uygunluk olduğu düşüncesine ulaşılmıştır. Bu dönem düşüncesine göre, tanrı bütün evrene ve insan ruhuna aynı ilkeleri yerleştirmiştir. İnsan rasyonel yapılı olan doğayı akıl ile kavrayabilecek durumdadır. Bu durum yalnızca doğa için geçerli değil, aynı zamanda felsefenin diğer konuları içinde geçerli olmuştur. Bu bağlamda, Descartes matematik ve fiziğin başarılı yöntemlerini kendisine örnek olarak almış ve bu yöntemlerle gerçeğin bütününe sağlam bir tablosunu çizmeye uğraşmıştır. Bu uğraşının sonucu olarak o, bilimsel yöntemleri kendi felsefi düşüncesine uygulayamaya karar vererek mekanik felsefesini ortaya koymuştur (Okasha, 2016: 5). Rönesans ve Aydınlanma hareketlerinden elde edilen bu kazanımlar sonucunda Auguste Comte'un öncülük ettiği pozitivist düşünce, epistemolojiye ilişkin bir alan olarak gün yüzüne çıkmış ve sosyal bilimler alanında önemli ölçüde etkili olmuştur. On yedinci yüzyılın başından yirminci yüzyılın ikinci çeyreğine, yani mantıkçı pozitivist egemen olmaya başladığı dönemi de içerisine alan süre boyunca doğa bilimlerinin kullanılan bilimsel yöntemler ile birlikte öndeyilerinin yüksek oranda başarılı olması neticesinde, doğa bilimlerinin yöntemlerine karşı artan güven, sosyal bilimlerin oluşum süreci ve nasıl bir yöntem kullan-

ması gerektiği yönündeki tercihler üzerinde hissedilir derecede bir baskı oluşturmuştur.

Tahmin edileceği üzere bu baskının en önde gelen düşünürü hiç şüphe yok ki Auguste Comte'tur. Comte doğa bilimlerindeki yöntemsel başarının sosyal bilimler ile ilgili alanlarda görülmediğini ifade ederek, sosyal bilimlerdeki yöntem eksikliğine vurgu yapmakta ve belirlenen bu eksikliği giderebilmek amacıyla sosyal bilimlere uygun olabilecek bir yöntem bulma arayışı içerisine girmektedir. Doğa bilimlerinin karşılaşılan her türlü sorunu çözme potansiyeline sahip olduğunu düşünen Comte, sosyal bilimlerin doğa bilimlerinin sahip olduğu düzenli ve sistematik bir yöntemden yoksun olduğunu belirtmektedir. Gerçek bilginin olgu bilgisi, dolayısı ile bilimsel bilgi olduğu inancı ile Auguste Comte, bu yöntemi ve bilgi anlayışını toplumsal ve tarihsel olgular alanına uygular. Sosyolojiyi doğa bilimleri açısından bir bilim olarak değerlendirir ve sosyolojiyi sosyal olay ve olguları açıklama bilimi yapar. Böylece Comte, sosyal alanın da nesne gibi ele alınabilecek bir şey olduğu kabulüne varır. Onun deyişiyle, *“pozitivist felsefe şimdiye kadar kurulmuş olan yer ve gök fiziğinin devamı ve tamamlayıcısı olacak bir sosyal fizik kurma amacındadır”* (Comte, 2001: 42). Bu nedenle, doğa bilimlerinde başarılı bir şekilde işleyen yöntem sosyal bilimler alanında da kullanılmaya çalışılmıştır. Comte sosyal bilimler için yeni bir yaklaşım olarak pozitivismi ve yöntem olarak da pozitivist yöntemi gündeme getirir. Onun yönteminin genel özellikleri doğrudan doğa bilimlerin özelliklerinden uyarlanmıştır. Nihai olarak Comte (2001), ileri sürdüğü bu yöntemin sosyal bilimlerdeki yöntem eksikliğini giderebilecek potansiyelde ve yapıda olduğunu belirtir.

Dilthey'in yaşamış olduğu on dokuzuncu yüzyıl içerisinde pozitivist bilim anlayışı yalnızca doğa bilimlerinin değil, sosyal alanlarda dâhil olmak üzere bilimsellik iddiasında bulunan bütün disiplinlerin sahip olması gereken özellikleri ve yöntemleri belirlemiştir. Bu açıdan, sosyal alanların bilim olarak kabul görmesi için takip etmesi gereken kurallar ve özellikler pozitivist anlayış çerçevesinde belirlenmiştir. Belirlenen özellikler içerisinde en önde geleni ise disiplinlerin çalışma konularının nesnesinin gözlemlenebilir olgulara indirgenebilmesidir. Bu beklenti aynı zamanda mevcut dönemin bilimsellik anlayışına yönelik bir tespit yapmanın imkânını da ortaya koymaktadır. Bu tespit bir disiplinin bilimsellik statüsü kazanabilmesi için o disiplinin pozitivist bilim anlayışına uygun olması ya da pozitivismin bilimsellik kriterini karşılaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilimsellik ölçütünün pozitivist bilim anlayışı çerçevesinde belirlenmesi sonucunda bu durum sosyal bilimlerin konularının pozitivist doğa bilimlerinin nesnelere uygun olup olmadığı sorgulanmadan, sosyal bilimlerin bilimsellik statüsü kazanabilmek amacıyla pozitivist bilim anlayışının yöntemlerini doğrudan kabul etmesine yol açmıştır. Dilthey (1972),

Francis Bacon'dan günümüze kadar, bilgi kuramına ilişkin görüşlerin bilim kavramını hep doğa bilimi ile özdeş tutmaya çalıştığını ifade ederek bu duruma ilişkin kaygılarını dile getirir. “*Böyle olunca insani ve toplumsal olaylar, ya hukuk, politika öğretisi gibi ‘normatif’ (kural koyucu) disiplinlerin konusu yapılmış ya da çağlar boyunca bir türlü ‘bilim’ statüsü tanınmayan ve daha çok yarı edebi, yarı ‘bilimsel’ bir yazıcılık türü sayılan tarihe bırakılmıştır; ya da en son olarak, insani toplumsal olaylar, Comte’un pozitivizmi elinde, ‘doğa bilimi’ni örnek alan ve sözcük kökeniyle olduğu kadar konusuna uygun olmayan yöntemleriyle de ‘melez’ bir ‘sosyoloji’ye bırakılmıştır*” (Özlem, 2004: 179–180). Ancak beşerî ve tinsel disiplinler, bilimsellik statüsü kazanabilmesi amacıyla doğa bilimlerine ilişkin kavramsal çerçeveyi ve yöntemi paylaşarak, kendi gerçekliklerinden vazgeçtiklerini anlayamamışlardır.

Dilthey tinsel ya da beşerî bilimlerin doğa bilimlerinin kullanmış olduğu yöntemleri ve kuralları benimseyip kullanmasını doğru bulmamaktadır. İnsanın tarihsel, toplumsal ve kültürel dünyasına ilişkin bilimler doğa bilimlerin kullanmış olduğu yöntemlerden farklı bir yönetime ihtiyaç duymaktadır. Bu bakımdan Dilthey, kişinin içsel yaşantılarının ifadelerinin nesnel olarak geçerli yorumlarını elde edecek farklı bir metot oluşturmayı gaye edinmiş ve bunun için çalışmalar yapmıştır (Makkreel, 2011). Dilthey bu noktada sosyal bilimlerle beşerî bilimler arasında bir ayrıma gitmektedir. Çünkü sosyal bilimler bir yasaya, nedenselliğe ve bilimsel yönetime sahip olduğu düşüncesi ile birlikte pozitivistler tarafından kavramsallaştırılmış bilimlerdir. Ona (1972) göre, pozitivist bakış açısıyla kurulan sosyal bilimler felsefi temelleri bakımından yanlış kurulmuş bilimlerdir. Dilthey’in insana ilişkin kavrayışı yanlış temellendirilmiş sosyal bilimlerin konusu değil, tin bilimlerinin konusu olabilmektedir. Bu düşüncenin nedeni, sosyal bilimlerin doğa bilimlerinin sahip olduğu kavramsal çerçeveyi paylaşması nedeniyle insana ve insanın toplumsal gerçekliğine ilişkin hakikati yakalamasının mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır (Makkreel, 1992).

Comte’un temsil ettiği pozitivist yaklaşım, insan doğasını, insanın toplumsal gerçekliğini ve insanın yaratıcı ifadelerinin bir sonucu ve yansıması olan sanat, etik ve değer gibi alanlara ilişkin unsurlarını nesnel bir değerlendirme yapabilmek amacıyla nihai olarak bir şekilde olgulara indirgeme arzusundan dolayı Dilthey tarafından eleştirilmiştir. Bilindiği üzere, pozitivistler Kant’ın duyu deneyine ilişkin görüşlerinden hareketle, yalnızca dış dünyanın bilgisine sahip olabileceğimiz varsayımından hareket etmektedirler. Ancak, bu noktada onların Kant’ın metafiziğin konumlandırılmasına ilişkin görüşlerini de göz ardı ettiklerini belirtmek gerekir. Yeni bir Kantçı olarak göz ardı edilen bu boşluğu Dilthey tekrardan gündeme almıştır. West (1998: 118), Dilthey’in “Kant’ın ünlü saf ya da teorik akıl

eleştirisini anımsayarak, projesini, tarihsel aklın, tarihsel anlamının sınırlarını çizmeyi ve onun temel ilkelerini tespit etmeyi amaçlayan, bir eleştirisi” diye tanımlamaktadır. Dilthey, Kant’ın sonuçlandıramadığını düşündüğü bilimsel metafiziği, hermeneutik yaklaşım çerçevesinde tin bilimlerinin yöntemi olarak ileri sürmüştür. Dilthey’e göre, akıl tarihseldir, bu nedenle insan aklını psikolojik ve tarihsel unsurlardan izole bir şekilde ele almak doğru değildir. Tarih ve toplum gibi tinsel bilimlerin deneyi temele alan yöntemler çerçevesinde değerlendirilmesi mümkün değildir (Makkreel, 2011), çünkü tinsel bilimlerin nesnelere dış dünyadaki olgulara indirgenebilecek düzeyde bir algılama nesnesi oluşturamazlar. Sanat, etik, tarih gibi alanlar olgusal açıdan değerlendirilemezler ve bu alanlar bir olgu dünyası olarak değil, insanların yaşayışları çerçevesinde şekillenen bir nevi insana ilişkin bir dünya içerisinde değerlendirilmelidirler. Tinsel bilimlere konu olan bu gibi alanların doğada bir karşılığının bulunmamasından kaynaklı olarak, tinsel yaşamın nesnelere doğa bilimlerinin yöntemleri ile ele alınması, açıklanması ve anlaşılması başarılı olmayacaktır. Bu nedenden dolayı, tinsel yaşam yalnızca anlamın konusu olmaktadır. Burada anlama ile Dilthey’in ön plana çıkardığı husus tinsel bilimlerin temel malzemesi olarak kabul edilen yazılı eserlerdir. Bu yazılı eserler çerçevesinde insanların tinsel dünyasına ilişkin bir kavrayışa erişebiliriz. Yazılı metinlerin ortaya konulduğu dönemin ruhuna aracısız bir şekilde ulaşma imkânı olmamasından dolayı, elimizde bulunan yazılı metinlerin yorumlanarak anlaşılması ile ancak böyle bir kavrayışa erişmek mümkün olmaktadır. Bu doğrultuda Dilthey, tinsel bilimler için bir yorum ve anlama aracı olarak hermeneutik yöntemi önermektedir.

Tin bilimlerinin yöntemi olarak hermeneutiğin belirlenmesi ile Dilthey, tinsel bilimler ile doğa bilimleri arasındaki ayrımı ortaya koymakta ve bu iki alan arasındaki sınırı belirlemektedir. Doğa bilimleri fiziksel dünyaya ilişkin sorunları tespit etme, çözümleme ve açıklama amacı güderken, tinsel bilimler insana özgü olan dünyayı anlamaya çalışmaktadır. Bu bakımdan Dilthey bilginin elde edilmesi bağlamında doğa bilimleri ve tinsel bilimlerin amacını açıklama (erklaren) ve anlama (versthen) olarak ikiye ayırmaktadır. *“Açıklama, doğa bilimlerinin temel amacıdır ve genel nedensel yasaların formülasyonunu içerir. Bununla birlikte açıklama tek başına, araştırma nesnesi insanın bizzat kendisi olan insan bilimleri için uygun bir model değildir. İnsan varlıkları fiziki bir var oluşa sahiptirler ve işte bu ölçüde, açıklama amacı güden bilim tarafından araştırılabilirler. Fakat, insan bilimleri daha çok zihin ya da tinin çeşitli dışavurumlarıyla ilgilenir. İnsan bilimleri, fiziki dünyadaki olayların tersine, özsel anlamı olan ve dolayısıyla, farklı bir bilişsel yaklaşımı gerektiren eylemleri, bildirimleri, kurum ve sanat eserlerini ele alır”* (West, 1998: 118-119). Bu durumda Dilthey (1979: 248), tinsel bilimlerin yöntemi olarak anlamının or-

taya çıktığını belirtir ve anlamayı, bir zihin halinin, onun kendisiyle ifade edildiği anlam yüklenmiş bir göstergeden tanınması işlemi olarak belirtir.

Doğa bilimlerinin yöntemlerinin, tinsel bilimler için uygun olmadığını belirten Dilthey, tarihi insan hayatını anlamının merkezinde görmektedir. Çünkü doğayı incelemek matematiksel analiz yoluyla mümkün iken, tarih disiplini içerisinde matematiksel olmayan insan eylemleri vardır. Ona göre, pozitivistlerin öne sürmüş olduğu doğa bilimlerinin yönteminin insan yaşamına yönelik çalışmaları kavraması mümkün değildir, çünkü bu tarz bir anlayış biçimi “insanın var oluşunun özsel yönlerini zorunlu olarak göz ardı etmektedir” (West: 1998: 116). Yani insani tecrübenin tarihsel boyutu, insanın tarihselliği pozitivist yaklaşımın bilgisine tam olarak erişemeyeceği bir öge olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan, tarihsel bir varlık olarak insanı anlamının yolu tarih disiplininden ve hermeneutikten geçmektedir.

İnsan yaşantısını anlama çabasının ön koşulu da bir kişinin deneyimini ve bilincine ilişkin öğelerini yansıttığı ve diğer insanlarında ona erişme imkanının olduğu bir paylaşımın olmasına bağlıdır. Fiziksel nesnelere içselleştirme ve özsel olarak tam anlamıyla anlayabilmemizin mümkün olması ve fiziksel olayların analiz edilmesi konusunda özne ile süje arasında bir mesafenin zorunlu olmasından kaynaklı olarak doğa bilimlerinin inceleme konusu yaptığı fiziki ilişkilerin aksine, insana ilişkin öğeleri anlama girişimimizde kendi zihnimizin nasıl faaliyet gösterdiğine ilişkin bir ön bilgiye sahip olmamız, insanların eserlerini meydana getirdikleri esnadaki zihin durumlarını tahayyül etmeye ilişkin bir avantaja sahip olmamıza yol açar (West, 1998: 119). Bu bakımdan Dilthey (1979: 20), Vico’nun zihnin kendi yaratmış olduğu ürünü anlayabileceği prensibini kabul etmekte ve bu farkındalığı zihnin kişisel olmayan dünyasını meydana çıkarmak için bir anahtar olarak kullanmaktadır. “*Kendimize ilişkin duygulara sahip olmasaydık eğer, başkalarının duygularını hiç şüphe yok ki, asla anlayamazdık. Ben bende bireysel olanı sadece kendimi başkalarıyla karşılaştırarak tecrübe edebilirim*” (West, 1998: 119). Bununla birlikte Dilthey, kendi zihnimiz dışındaki zihinsel hayatı aracısız, doğrudan bilmemizin mümkün olmadığını ifade eder. Burada Dilthey’in dikkati çekmek istediği unsur, başka zihinlerin bilgisine yalnızca onların çeşitli dışa vurumları aracılığı ile ulaşabilmemizdir. Dışavurumlar, zihnin nesnelleştirmeleri olarak jest, ses ve eylemlerde ve ayrıca yazılı belgeler, edebiyat ve sanat eserleri gibi çeşitli alanlarda ortaya çıkmaktadır (Palmer, 1969: 119-120). İşte anlama süreci içerisinde gerekli olan zihnin bu nesnelleştirmelerini analiz edebilmek amacıyla ihtiyaç duyduğumuz unsur ise Dilthey ‘hermeneutik’ yöntem olarak ileri sürer.

Sonuç

Sonuç olarak, doğa bilimlerinin yönteminin tinsel bilimler ya da pozitivistlerin deyimiyle sosyal bilimlerin yöntemlerine uygulanması ve bu bağlamda söz konusu disiplinlere bilimsellik statüsü atfedilmesi konusunda ileri sürülen argümanlar tinsel bilimleri yöntemsel bir çıkmaza sokmaktadır. Tinsel bilimleri bilimsellik statüsü elde etmek amacıyla girmiş oldukları bu çıkmazdan kurtarmak için Dilthey hermeneutik yöntemi doğa bilimlerinin yönteminin karşısında yer alan bir pozisyonda konumlandırmıştır. Burada vurgulanması gereken husus, hermeneutik disiplinini yalnızca doğa bilimlerinin yöntemlerinin karşısında bir çözüm unsuru olarak ele almanın çok dar bir bakış açısı olacağıdır. Hermeneutiğin tarihsel süreç içerisindeki değişiminden de anlaşılacağı üzere, hermeneutik pozitivist bilim yönteminden daha köklü bir geçmişe, geleneğe ve kullanıma sahiptir.

Bununla birlikte, vurgulamak gerekir ki tinsel ve beşeri bilimlerde insani faktörler fiziksel faktörlere kıyasla daha fazla önem teşkil etmektedir. Tinsel bilimler ya da beşeri bilimlerin çalışmalarının odağında insan ve insana ilişkin unsurlar yer almaktadır. Bu bakımdan, doğa bilimlerinde ön plana çıkan mekanik anlayış çerçevesinde insana ilişkin unsurları değerlendirmek yerine, insan yaşantısını ve yaratılarını merkeze almış hermeneutik disiplinini bir yöntem olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. İnsana özgü olan etik, ahlak, sanat, din gibi alanların doğa bilimlerine özgü saf bir fiziksel yaklaşım ve bu yaklaşımın mekaniksel yöntemleri çerçevesinde ele alınıp değerlendirilmesi sorunlu uygulamalara ve sonuçlara yol açması bakımından mümkün değildir. Bu sebeplerden dolayı, tarihsel süreç içerisinde birçok değişime uğrayan hermeneutiğin, yalnızca metin yorumlamanın ötesinde Dilthey'in de belirttiği üzere insan yaşamının merkezine oturtulması ve bu yaşamın kavranabilmesi için bir yöntem olarak kullanılması gerekmektedir. Böylece, pozitivist yaklaşımın göz ardı etmiş olduğu ya da ikinci plana attığı insanın doğası, yaşantısı ve anlamına yönelik daha kapsamlı ve detaylı bir kavrayışa sahip olmak mümkün olacaktır. Nihai olarak, belirtmek gerekir ki doğanın açıklanmaya, insanın ve yaşantısının ise anlaşılmasına ihtiyacı vardır.

KAYNAKÇA

- Ast, F. (1990). Hermeneutics. In Ormiston & Schrift (Ed.). *The Hermeneutik Tradition from Ast to Ricoeur* (39-56). New York: State University of New York Press.
- Audi, R. (1999). *The Cambridge Dictionary of Philosophy*. (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Beekes, R. S. P. (2009). *GED: Greek Etymological Dictionary*. Leiden: Brill.
- Comte, A. (2001). *Pozitif Felsefe Dersleri*. (Çev. E. Ataçay). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Dilthey, W. (1972). The Rise of Hermeneutics. *New Literary History*, 3(2), 229-244.
- Dilthey, W. (1979). *Dilthey Selected Writings*. (ed. H. P. Rickman). Cambridge: Cambridge University Press.
- Espín, O. O., & Nickoloff, J. B. (2007). *An Introductory Dictionary of Theology and Religious Studies*. Minnesota: Liturgical Press.
- Gadamer, G. H. (2008). *Hakikat ve Yöntem*. Cilt: I. (çev. H. Arslan & İ. Yavuzcan). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Gove, P. B. (1971). *Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged*. (vols. I-III). Chicago: Encyclopedia Britannica.
- Kuhn, T. S. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press.
- Makkreel, R. (2011). "Wilhelm Dilthey, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, Edward N. Zalta (ed.), <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/dilthey/>
- Makkreel, R. A. (1992). *Dilthey: Philosopher of the Human Studies*, Princeton University Press.
- Mueller-Vollmer, K. (1988). *Hermeneutics Reader: Texts of the German Tradition from the Enlightenment to the Present*. USA: Bloomsbury Publishing.
- Okasha, S. (2016). *Philosophy of Science: Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Ormiston G. L. & Schrift A. D. (1990). *The Hermeneutic Tradition from Ast to Ricoeur*. New York: State University of New York Press.
- Özlem, D. (2004). *Tarih Felsefesi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Öztürk, E. (2009). Hermeneutiğin Tarihsel Dönüşümü. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 1(2), 145-175.
- Palmer, R. E. (1969). *Hermeneutics*. Evanston: Northwestern University Press.
- Palmer, R. E. (2001). *The Liminality of Hermes and the Meaning of Hermeneutics*. MacMurray College.

- Ricoeur, P. (1977). Schleiermacher's Hermeneutics. *The Monist*, 60(2), 181-197.
- Schleiermacher, F. (1990). The Hermeneutics: Outline of the 1819 Lectures. In Ormiston & Schrift (Ed.). *The Hermeneutik Tradition from Ast to Ricoeur* (85-100). New York: State University of New York Press.
- Schleiermacher, F. (1998). Schleiermacher: Hermeneutics and Criticism: and Other Writings. Cambridge: Cambridge University Press.
- West, D. (1998). Kıta Avrupası Felsefesine Giriş. (çev. A. Cevizci). İstanbul: Paradigma Yayınları.

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER

ALANINDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR

CİLT 3

EDİTÖR:Dr. Öğr. Üyesi
Hasan Selim KIROĞLU

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Editör / Editor • Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selim Kiroğlu
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Karaf Ajans

Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2020

ISBN • 978-625-7884-40-2

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.
Citation can not be shown without the source, reproduced in any way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak

Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

**Sosyal, Beşeri ve İdari
Bilimler Alanında
Akademik Çalışmalar -II**

Cilt 3

Editör

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Selim Kıroğlu

İÇİNDEKİLER

Bölüm 52

PRİŞTİNE ÇARŞI CAMİİ ÜZERİNDEN KOSOVA'DAKİ KUBBELİ CAMİLER HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME Gülberk BİLECİK, Orges DRANÇOLLİ	1
--	---

Bölüm 53

BATMAN'DA YAŞAYAN KADINLARIN DİNSEL YAŞAM İLE İLGİLİ BAZI GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ Gülreyhan ŞUTANRIKULU	21
--	----

Bölüm 54

TURİZM İŞLETMELERİNDE İŞGÖRENİN PERFORMANS DEĞERLEMESİ Günseli GÜÇLÜTÜRK BARAN	39
--	----

Bölüm 55

REEL DÖVİZ KURUNU BELİRLEYEN FAKTÖRLER: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Hatice AKDAĞ	63
--	----

Bölüm 56

COVID – 19 SALGINININ HARCAMA DÜZEYLERİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI: TÜRKİYE ÖRNEĞİ Hayri ABAR.....	73
--	----

Bölüm 57

G20 ÜLKELERİNDE KRİZLERİN ÖNGÖRÜLEBİLİRLİĞİ ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME Hilal ALPDOĞAN, Mustafa AKAL.....	91
---	----

Bölüm 58

12 MART 1971 MUHTIRASI SONRASI ARA REJİM DÖNEMİ: FERİT MELEN HÜKÜMETİ ÖRNEĞİ Hüseyin ÇAVUŞOĞLU	105
--	-----

Bölüm 59

GAZ KROMATOĞRAFİSİ/ KÜTLE SPEKTROFOTOMETRESİ (GC/MS) TEKNİĞİ KULLANILARAK YAPILAN ARKEOMETRİK ÇALIŞMALAR İsmail TARHAN, İlker IŞIK.....	117
---	-----

Bölüm 60

GIDA GÜVENLİĞİNİN SAĞLANMASINDA OBEZİTE VERGİLERİ VE
GIDA BANKACILIĞINA SAĞLANAN MALİ TEŞVİKLER
Işıl Fulya ORKUNOĞLU ŞAHİN..... 133

Bölüm 61

XVI. YÜZYILDA DEMİRCİ KAZASINDA KONAR- GÖÇERLER
Kadir ADAMAZ..... 163

Bölüm 62

AZERBAJCAN’DA “8 MARŞ – BİZİMDİR HÜR SOKAKLAR”
GÖSTERİSİNİN MEDYATİK BOYUTLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME
Nurlan SALAMOV..... 185

Bölüm 63

BORSA VE VOLATİLİTE İLİŞKİSİ
Ender BAYKUT..... 207

Bölüm 64

ASYA VE AVRUPA ÜLKELERİ TARIM SEKTÖRÜNDEKİ TEKNİK
ETKİNLİK FARKLILIKLARI: METAFRONTİER ANALİZİ
Saeid HAJHASSANIASL 231

Bölüm 65

OSMANLI TOPLUMUNDA KADINLARIN HAK ARAMA SÜREÇLERİNE
DAİR BAZI ÖRNEKLER: AMİD ve MARDİN MAHKEMELERİ (1650-1725)
Veysel GÜRHAN..... 253

Bölüm 66

Türkiye’de Kamusal Sosyal Hizmetin Temelleri: Sosyal Hizmet Enstitüsü,
Sosyal Hizmet Akademisi, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü
Yasin AKYILDIZ..... 275

Bölüm 67

ERZİNCAN VAKFİYELERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Yasin TAŞ..... 295

Bölüm 68

FELSEFİ BAĞLAMDA İNSAN VE TOPLUM EYLEMLERİ ÜZERİNE BİR
BAKIŞ
Yıldırım Onur ERDİREN 315

Bölüm 69

KARAYOLU TRAFİK KAZALARININ DÖNEMSEL VE MEKÂNSAL ANALİZİ	
Ahmet HASKÖSE	323

Bölüm 70

OTEL İŞLETMELERİNDE İLİŞKİSEL PAZARLAMA FAALİYETLERİ VE YÖNETİCİ BAKIŞ AÇILARI	
Ahu YAZICI AYYILDIZ	341

Bölüm 71

İŞTE MEYDÂN İŞTE TÎR İŞTE KEMÂN: PERTEVMEHMEDSA'ÎD PAŞA'NIN MENZİL TAŞI MANZUMELERİ	
Ali YÖRÜR.....	367

Bölüm 72

TİNSEL BİLİMLERİN YÖNTEMİ OLARAK HERMENEUTİĞİN TARİHSEL SEYRİ VE POZİTİVİST ANLAYIŞIN NEDEN OLDUĞU YÖNTEMSEL KRİZ	
Alper Bilgehan YARDIMCI	379

Bölüm 73

KRAL, BÜYÜCÜ, SAVAŞÇI, AŞIK ARKETİPLERİNİN ERKEK MAGAZİN DERGİLERİNDEKİ TEMSİLİ	
Aslı ELGÜN	395

Bölüm 74

ORGANİZASYONLARDA YEŞİL İNOVASYON UYGULAMALARININ SINIFLANDIRILMASI	
Aysun Devrim YEMENİCİ,Öznur BOZKURT	415

Bölüm 75

DERNEK İKTİSADİ İŞLETMELERİNİNİN MUHASEBESİ, DENETİMİ VE KURUMLAR VERGİSİ MÜKELLEFİYETİ KONUSUNDA YAŞANAN SORUNLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	
Azize ESMERAY, Ahmet SOMUNCU	429